ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

АБАЙ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ АБАЯ

ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКА ИНСТИТУТЫ
ИНСТИТУТ ПРАВА И ЭКОНОМИКИ

БІЛІМ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ПРОЦЕСІНДЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІҢ ҚОЛДАНЫЛУЫ

республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары

Материалы республиканской научно-практической конференции

ПРИМЕНЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО ЯЗЫКА В ОБРАЗОВАНИИ И ПРАВОТВОРЧЕСКОМ ПРОЦЕССЕ

Алматы, 2013

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

АБАЙ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ АБАЯ

ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКА ИНСТИТУТЫ
ИНСТИТУТ ПРАВА И ЭКОНОМИКИ

БІЛІМ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ПРОЦЕСІНДЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІҢ ҚОЛДАНЫЛУЫ

республикалық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары

30 сәуір 2013 жыл

ПРИМЕНЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОГО ЯЗЫКА В ОБРАЗОВАНИИ И ПРАВОТВОРЧЕСКОМ ПРОЦЕССЕ

Материалы республиканской научно-практической конференции

30 апреля 2013 года

Алматы, 2013

МАЗМҰНЫ

I-секция. «ҚАЗАҚСТАН - 2050» СТРАТЕГИЯСЫ: ҰЛТТЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖҮЙЕНІ ЖАҢҒЫРТУ

СТРАТЕГИЯ «КАЗАХСТАН- 2050»: МОДЕРНИЗАЦИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ

Нұртаев Р.Т. Об актуальных проблемах дальнейшего развития и совершенствования правотворческого процесса на основе регламентации вопросов проведения юридической экспертизы в Казахстане ... 3
Бусурманов Ж.Д. Место и роль мониторинга в правотворческой деятельности государства..... 6
Агдарбеков Т.А., Ерназаров Ғ.Б. Қазақ мемлекеттілігінің пайда блоуы мен дамуы туралы ғылыми-теориялық ой-пікірлер ... 9
Нұғыманов Е.Е. Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты ... 11
Балашов Т.Т. Ұлттық құқықтық жүйені жаңғыртудағы мемлекеттік тіл мәртебесі ... 12
Дуйсенов Э.Э. Государственная служба Республики Казахстан: проблемы совершенствования законодательства ... 14
Калматов А.Б. Сравнительный анализ парламентской ответственности в Казахстане и Кыргызстане ... 17
Токтогулов А.А. Конституционно-правовыеосновы взаимоотношения правительства Кыргызской Республики и Жогорку Кенеша Кыргызской Республики ... 21
Муслимов Ш.Р. О некоторых проблемах формирования информационного права КР ... 23
Сыдыков С.Ш. Формирование судейского корпуса: сравнительный анализ ... 25
Келдибеков Р.Ж. Некоторые проблемы органов внутренних дел в Кыргызской Республике на современном этапе ... 27
Кулдышева Г.К. Развитие законодательства о государственнойвласти и самоуправлении в Киргизской ССР ... 32
Алимбетов А.В., Сагинбеков К.С. Противодействия коррупции и пути снижения коррупционных проявлений ... 37
Калкаева Н.Б. Фактические и юридические основания для осуществления судебного контроля ... 38
Досжанов Б.Б. Основные тенденции в миграции населения (Казахстан и мировое сообщество) ... 42
Қасымбек А.О. Қазіргі таңдағы құқықты түсінудің мәселелері ... 47
Елікбай М.Ә., Лебаев А.Ж. Рекреациялық табиғат пайдалану саласындағы мемлекеттік басқару органдарының құзыреттілігі ... 49

II - секция. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ЗАҢНАМАСЫНДА ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ПРОЦЕСІНДЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ ДҰРЫС ҚОЛДАНУДЫ ЖЕТІЛДІРУ

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРАВИЛЬНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО ЯЗЫКА В НАЦИОНАЛЬНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И ПРАВОТВОРЧЕСКОМ ПРОЦЕССЕ

Төлеген М.Ә. Масс-медиа криминологиясының мәселелері ... 52
Исабеков А.Қ., Бітұрсын Ғ.Ш. Мемлекеттік тіл тәуелсіз құқықтық мемлекетіміздің асыл қазынасы ... 54
Әлмағанбетов П.Ә., Құсаинов С.Ж. Криминалистика саласындағы кейбір терминологиялық мәселелер ... 56
Нұсқабаев Е.Н. Қазақстан Республикасының Конституциясының құқықтық мәдениеттің қалыптасуындағы ролі ... 59
Ищанова Г.Т. К пониманию злоупотребления правом французскими законодателями ... 63
Бітұрсын Ғ.Ш., Омар Б.М., Баетов Е.К Заң терминдері және оны аудармада қолдану мәселелері ... 65

байлық керек болса, маған жолама, кет бұл арадан, мен сенімен бола алмаймын!» - дейді. Сәлім кетеді. Андрей келіп Райханға азат екенін, бірге жүруге болатынын айтады. Райхан Есімдердің қатарына қосылар-қосылмасын біраз ойланады, ойлана келе қосылады. Ақбестінің қайда екенін алғашқыда [illegible] бергенін еске алып айтпайды, кедей достары реніжіген соң байға берген уәдесін бұзып шындықты айтады. Ақбестіні қастарына алады.

Біраз уақыт өтеді. Райхан өзі оқуға түседі. Қалаға кетеді. Оқудан келген соң қайтадан Бала-Шақпақ ауылына барады. Өткен-кеткенді еске түсіреді. Андрейді көріп, қуанышты қауышады. Ақбестінің тұқымдарын көреді. Әндетіп бара жатқанда, әніне Есім де қосылады. Бір-біріне сондай бауыр басқан Есім мен Райхан да қауышады. Сәлім мен Кеке ауылда бастық. Кеке Райханды Сәлім қалыңдыққа алғанда [illegible] қалайды. Райхан айтқан сөзіне біраз күледі. Назарға алмайды. Қызыл әскерге Ақбестіні көрсетіп, [illegible] қалаға жіберуге Райхан дайындалып жүргенін естіген Жексен бай ашуға булығады:«Ақбесті менікі, [illegible] менен ешкім тартып ала алмайды!» - дейді. Кеке қарауылдап жатқан жерге Асан мен Сарсен келіп, [illegible] ұрып кетіп, Ақбестіні ұрлап алады. Сарсеннің киіміне қарап қалады. Сәлім мен Райхан отырған бөлмеге Кеке баса-көктеп кіріп Сәлімнің қатысы барын, Жексенмен сыбайласқанын айтады. Райхан бөлмеге кіріп кетіп, тапаншасын алып «Сәлімді қарауылда!» деген бұйрықпен Ақбестінің соңынан ереді. [illegible] жөнекей Есім мен Андрейлерге хабар беруін сұранады.

«Ақбесті шөп жемей тұр. Артқа қайта-қайта қарай береді. Жексен оны бақылап тұр. Абыржулы [illegible] көреді.

- Ол шөп жемегені қалай? Өзінің тобырын ойлап тұрған жоқ па, екен?

Бәрі ұйықтап қалған. Ақбесті секіріп қояды. Өзі келген жолмен кері бұрылып бара жатыр. Алдыңғы аяғының жібі үзілді. Екі аяқтың жібі бір-біріне оралған. Жексен оянды. Артқа барса ақбесті орнында [illegible]. Бәрі шошып кетеді. Әбден жүгіріп қалады. Артынан қуып келе жатқанын көреді» [4,118]. Таныр [illegible] қалған Жексен тапаншасын алып, «Оларға барғанша, қолымнан өле қал!» деп көздейді. Ақбесті [illegible] секіріп қашып барады. Бір аяғы қанаған. Сәйгүлік өзін ұстатпай Есімнің алдынан шығады. Сарсен [illegible] Асан бір инженерді көріп, ешқандай жылқы көрмеген бе екендігін сұрайды. Олар ауылға жетеді. [illegible] жақты тінтеді. Ақбестінің қарасына кіреді. Далада әлгі инженер тұр. Сарсен оған тіл қатып, Ақбестіні көрсетеді. Инженер: - Жылқы сіздікі болса, алыңыз. Тек бас инженерге құжаттарыңызды көрсетіңіз - дейді. Сарсен мен Асан үйге кіре берісімен «Қол көтер!» деген дауысты естиді. Сарсен жан-жағына қараса, оларға тапанша кезеп тұр екен. Ұрлықшылар қорқып тұр. Есім келіп жетті. Қасында тағы екі [illegible] Бай сотталды. Көліктің келген дауысы естілді. Байқаса, көлікті Самат жүргізіп, таулардан өтіп бара жатыр. Бұны байқаған Есім мен достары «тоқта, көліктен шық!» деп бұйрық береді. Самат тыңдамай жарға қарай қатты көлікті бұрып жібергенде, құлап түседі. Бай артынша жүгіргенде әскери адам оны ұстап алады. Бүкіл Бала-Шақпақ ауылы жиналып Райханды ортаға алып, бәрі мақтау үстінде. Қуаныштары қойындарына сыймай тұр. Әйелдер қауымы бір-бір сәйгүліктен мініп тұр. Бәрі де «Қобыланды мен Құртқаның» батырлығын көріп, еске алуда. Әуен. Барлық жауынгерлердің жүзінде күлкі. Райхан халқына:

- Бұл біздің алғашқы тұқымдарымыз. Будан да жақсы түрлері әлі де алда. Келесі жыл, одан да жақсы болар. Біз өмір кешкенімізге қуаныштымыз және еңбегіміз нәрлі, дәмді боларына сенеміз!.. – [illegible] Қуаныш. Тек қуаныш халық жүзінде.

Аталған сценарийдің сюжетіне ғана мән бердік. Ал енді негізгі тартыстың шығуы қай маңда [illegible] алмақ? Тартыс. Біз айтып тұрған тартыс бай мен кедей арасы емес, қазақ қызының күңдіктен босап, азат болып, оқу оқуы, ынталы, білімді азамат қатарына қосылып, көзінің ашылуы үшін болған оқиға, яғни өз еркіндігі үшін күресі. Бұл сценарийдің Райханмен қатарлаас негізгі кейіпкері, шығарманың символы – Ақбесті сәйгүлік. Осы жылқының төңірегінде барлық оқиға өрбиді. Райханның Жексен байға [illegible] тойы, оның оспадарлық ісіне шыдай алмай кетіп қалуы, Ақбестінің шаруашылықта көп еңбек [illegible], Райханның азат болып қалаға кетуі, оқу оқуы, белді азаматша атануы, ауылға келіп қызметін одан әрі көтеріп тәжірибе алуы, Сәлімнің Жексен баймен сыбайластығын біліп қатынасын үзуі, Ақбестінің амандығы үшін байды жауапқа тартуы – сценарийдің сюжетіне тамаша құрылыс, тартыс, даму, шиеленіс, шешім алып келген. М.Әуезовтің «Райхан» сценарийі алғашқы ұтымды туындыларының [illegible] болғандықтан, әлі күнге шейін көрермен қауымның талабына, талғамына сай экран жүзінде көрініс [illegible] келеді.

Мұхтар Әуезов мұрасы – халқымыздың ғасырлар бойы ұрпақтан-ұрпаққа жалғасатын, мәнін [illegible] жоймайтын зерттеудің қайнар көзі.

1. Қазақ мәдениеті. Энциклопедиялық анықтамалық. – Алматы: «Аруна Ltd».ЖШС, 2005. – 656 б.

2. Сиранов Қ. Кино туралы әңгіме. - Алматы: Жазушы, 1973.

3. Нұрғалиев Р. Күретамыр. - Алматы: Жазушы, 1973.

4. Әуезов М. Шығармаларының елу томдық толық жинағы. 20-т. – Алматы:«Жібек жолы» баспа үйі. [illegible] – 400 б.

Күләш Нұрлыбай Дәстүрлі қазақ қоғамындағы сот билігі мәдени-құқықтық мұра 68
Құдайбергенова Г.Ү. Тәуелсіздік жетістіктері – құқықтық және демократиялық мемлекет құрудағы бағыт-бағдары..
Калишева Н.Х. К вопросу о государственно-правовых проблемах межнациональных отношений в РК ....
Абдрахманов Р.З. Нотариат как институт гражданского общества ....
Омар Б.М., Баетов Е.К. Заң терминдерін мемлекеттік тілге дұрыс аударуды жетілдіру мәселелері ....
Пошанов Н.Н., Айдарбеков А.Б. Сайлаудың саяси жүйені демократияландыруда алатын орны ....
Қапарова Г.Е. Мемлекет және оның саяси жүйеде алатын орны ....
Алиев М.Т. Кеден қызметін тарихи-теориялық тұрғыдан бағамдау ....
Рахимова Г.Н. Виктимология және оның криминологиялық маңыздылығы ....
Умаров А. Национальное законодательство о праве собственности на землю в Республике Казахстан ....
Омар Б.М., Пошанов Н.Н., Батанов Б «Қазақстан-2050» Стратегиясы ұлттық құқық пен білім жүйесінің даму жолдарын жәнежастардың болашағынайқындайтын құқықтық құжат ......
Серікбаев Н., Аталыкова Г.Ж. Азаматтық құқық объектісі ретіндегі ақпарат және оны мемлекеттік реттеу тәртібі 96
Коныровa Д. Конституциялық жауапкершіліктің қағидалары 98
Омар Б.М., Омарова И.М., Айдарбеков А. Латын әліпбиіне көшу – заман талабы ....
Даубасова С.Ш., Избасова А.Б. Ауызша суреттеудің әдістемесі, міндеттері және әдістері ......
Буашев Е. Қылмыстық процесстегі қорғаушының өкілеттігі ....
Ксенбаев А. Қылмыстық істі тоқтату (қысқарту)..
Бахтияров М.С. Сотқа дейін жеңілдетілген іс жүргізуде адам мен азаматтардың конституциялық құқықтарының қамтамасыз етілуі ....
Мастекбаев А. Ұрлық қылмыстарын тергеуде ұрлықтың қылмыстық құқықтық сипаттамасының маңыздылығы ....
Сырлыбаев М. Қылмыстық ізге түсудің түсінігі мен мәні..
Кусаева А.С. Помилование как элемент принципа свободы обжалования процессуальных действий и решений ....
Хасенова А.Д. Расследование уголовных дел специальным прокурором ....

ІІІ- секция. ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТЕРДЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДЕ ЗАҢГЕРЛЕР ЖӘНЕ ЭКОНОМИСТ МАМАНДАР ДАЙЫНДАУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПОДГОТОВКИ В ВЫСШИХ ШКОЛАХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО ЮРИСПРУДЕНЦИИ И ЭКОНОМИКЕ НА ГОСУДАРСТВЕННОМ ЯЗЫКЕ

Алимбетов А.В., Алимкулова Н.И. Понятие и принципы экономического механизма природопользования ....
Жунусбекова Б.Б., Нурахова Б.Ж. Қазақстанда экологиялық маркетинг бойынша мамандарды дайындау қажеттілігі ....
Турганбекова Б.Б. Қазақстанда нарықтық экономикалық жағдайында маркетолог мамандарды дайындау маңыздылығы мен қызмет аясы ....
Атамуратова А. Actual aspects of formation of a modern specialist ....
Дуйсенов Р. Направления обеспечения конкурентоспособности казахстанских предприятий в условиях инновационного развития..
У Юнбо Роль организации управления человеческими ресурсами в повышении конкурентоспособности предприятия ....
Жуматаева И.Р. Банковская система РК ....
Жаксалыков К.К. - Развитие рынка ценных бумаг..
Гэн Чжи Чао Состояние развития и перспективы казахстанско-китайских торгово-экономических отношений ....

IV- секция. ОЗЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕОҚУ КОНТЕНТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

ВАЖНОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННОГО ЯЗЫКА ПРИ ФОРМИРОВАНИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО КОНТЕНТА В ПЕРЕДОВОМ ОБРАЗОВАНИИ

Абдрашев А.Б. О воздействии образования на политическую социализацию молодежи в Кыргызской Республике 141

Сейітқұлов Н.А. Қазақи тәрбие берудегі ұлттық құндылықтар 145

Ақайұлы Ыспандияр Құқық саласы атаулары – *алиби, улика* сөздерінің қазақшасы........ 147

Нақыпов Б.И., Омар Б.М., Айдарбеков А. Қазақстан Республикасының ұлттық білім беру жүйесінің дамуы 151

Сыздық Б.К. Құқық пен поэзия һәм әдебиет байланыстары аясында құқықтық мазмұнды игеру 153

Нұсқабаев Е.Н. Сабақтан тыс құқықтық тәрбие 160

Маткаримова Л.К. Білім беруді жетілдіру – адами потенциалды дамытудың алғышарты ретінде 162

Сартбаев Е.Б. Мемлекеттік экономикалық реттеу мен сыртқы саясаттың теориялық аспектілері........ 165

Байсейтов Б.Б. Көшпелі қазақ өркениетіндегі батырлардың қоғамдық-саяси мәртебесі 167

Умбеталиева А.Д. Экономикалық қауіпсіздік – ұлттық қауіпсіздіктің құрамдас бөлігі ретінде. 170

Калысбаева А.У. Мұхтар Әуезовтің «Райхан» киносценарийіндегі сюжет пен тартыс мәселесі 172

АУЫЗША СУРЕТТЕУДІҢ ӘДІСТЕМЕСІ, МІНДЕТТЕРІ ЖӘНЕ ӘДІСТЕРІ

С.Ш. Даубасова –
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ заң факультеті қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу және криминалистика кафедрасының аға оқытушысы,
А.Б. Избасова –
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ заң факультеті қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу және криминалистика кафедрасының аға оқытушысы

Криминалистикада «ауызша суреттеу» немесе «сөзді портрет» арқылы адамды іздестіру және теңдестіру мақсатында арнайы терминологияны қолдана отырып, оның сыртқы белгілерін сипаттаудың ғылыми негізінің жүйесі ретінде анықталады. Мұнда анатомиялық белгілеріне, әсіресе бет-әлпетін сипаттауға ерекше көңіл бөлінеді.

«Ауызша суреттеу» - адамды белгілері бойынша тануға мүмкіндік береді, сыртқы бейнесін есте сақтауды жеңілдетеді, қысқа мерзім аралығында адам белгілерінің дұрыс сипатын құруға, сондай-ақ оның белгілерін фотокарточка арқылы сипаттауға, іздестіріп отырған тұлғалардың бейнелерін компьютердің көмегімен құрастыруға мүмкіндік береді [1]. Бейнелеу кезінде арнайы терминдерді қолдану сипаттау белгілерін барлық адамдардың бірдей қабылдауын қамтамасыз етеді.

Жедел-іздестіру қызметкерлері мен тергеушілердің адамның сыртқы бейнесін сипаттау кезінде тұрмыстық сөздерді қолдануларына жол берілмейді, себебі ол әртүрлі түсіндірілуі мүмкін. Тергеуден бой тасалап жүрген адамды іздестіру көп жағдайда қылмысты көзімен көрген адамдардан жауап алу процесі кезінде, туысқандарынан, таныстарынан жауап алу кезінде анықталған белгілер бойынша, сонымен қатар, фотографиялық суреттерін немесе тіркеу құжаттарын зерттеу нәтижесінде алынған сыртқы белгілері бойынша ғана анықталуы мүмкін.

Көзімен көруші тұлға іздестіріліп отырған адамды сипаттау кезінде нақты емес, әрі түсініксіз жалпы тұрмыстық терминдерді қолданады. Әртүрлі жағдайларға байланысты жауап алушылар белгілерді толық қабылдамауы мүмкін, мысалы: байқау уақытының аздығынан, жарықтың дұрыс болмауы салдарынан және т.б..

Адамды идентификациялау үшін маңызды белгілердің көбісі аса мән берілмегендіктен ескерілмеуі ықтимал. Жедел-іздестіру қызметкерлерінің немесе тергеушілердің міндеттері іздестірудегі тұлғалардың сыртқы бейне белгілерін толық анықтау.

Ол үшін сипаттау «Ауызша суреттеу» ережелері бойынша жүргізілуі керек және барлық ұсақ-түйектер толығымен ескерілуі тиіс. Белгілері бойынша іздестірудің нәтижелі аяқталуы сыртқы бейненің және киімнің белгілерін дұрыс және жылдам уақыт аралығында қолдануға байланысты (мысалы: беттегі пластырь, қолдағы таңылулар, көптен бері қырынбаған бет және т.б.). Осы белгілер жылдам жойылып кететіндігін ескере отырып іздестіру жұмыстарын дер кезінде ұйымдастыру қажет.

Қылмыскердің сыртқы киімінің кейбір белгілері жайында белгілі бір қорытындыға келуге болады, кейбір жағдайларда оқиға болған жерді мұқият караудың тигізетін көмегі мол [2]. Табылған аяқ іздері мен қадам алысына байланысты оның бойы, физикалық кемістігі, мысалы: аяғын ақсап, сылтып басуы анықталады.

Ең алғаш рет габитоскопия жүйесі Федеративті Герман республикасында жасалған. Адамның сыртқы бейнесінің элементтерін арнайы журнал түрінде қағаздарға жапсырып жасаған. Бұл қағаздарды көзімен көрушілерге ұсынған. Сыртқы бейненің қажетті элементтерін қиып алып жабысқақ пленкілерге жабыстырған. Осыдан алынған бейнеге өңдеулер жасап, түзетулер енгізген. Одан кейін фотография қайта суретке түсіріліп, іздестіру жұмыстарын жүргізу үшін қолданылған [3].

Субъективті портрет құру үшін барлық жүйе тұрақты түрде үнемі жетілдіріліп отырады. Қазіргі кезде жеке компьютерлер қолданылады. Компьтер базасындағы адамның сыртқы бейнесі элементтерінің көптеген түрлері ішінен жәбірленушілерге, өз көзімен көрген куәларға таныс бейнені таңдап алуды ұсынады. Таңдап алынған элементтерден бір бейне құрастырылып, іздеудегі тұлғаның жалпы портреті жасалады. Субъективті портрет қылмыскерлерді ғана емес, сонымен қатар хабар-ошарсыз кеткен тұлғаларды іздестіру үшін де қолданылады.

Егер мәйіт табылып ол танылмаған кезде, оған алдымен әрлеу жұмыстары жүргізіліп, тиісті құжаттарға «ауызша суреттеу» ережелері бойынша бейнесі сипатталып жазылады және танытуға көрсету үшін суретке түсіріледі. Бірақ кейде мәйіт қатты өзгеріске ұшыраған (шіріп кеткен немесе әрлеп қалпына келтіруге мүлде болмайтындай) жағдайлар кездеседі.

Мұндай жағдайда адамның бейнесі профессор М.М. Герасимовтың әдістерін қолдана отырып, оның

бас-сүйегі бойынша қалпына келтірілуі мүмкін. Бас сүйегі бойынша адамның жынысы, жасы, бойы (бастың биіктігі адамның бойына қарағанда 8 есе қысқа болады), қай нәсілге жататындығы және басқа да белгілері, мысалы: егер сифилиспен, остеомилитпен ауырса оның белгілері анықталады. Адамды ұстамас бұрын ол іздестіріліп отырған нақты сол тұлға ма соны анықтап алу қажет. Ол үшін оның сыртқы бейнесінің элементтерін «ауызша суреттеу» әдісі бойынша қылмыстық іс материалдарындағы мәліметтермен салыстырып, қылмыстық іс жүргізу заң талаптарына сәйкес таныту әрекеті жүргізіледі [4].

Адамның сыртқы бейне белгілері жөніндегі мәліметтердің қайнар көзіне куә мен жәбірленушілердің көрсетулері, оқиға болған жерді қарау нәтижелері, фотобейнелер, субъективті портреттер мен мәйіт қана емес, сонымен қатар кейбір эндокриндік және т.б. аурулар да жатуы мүмкін. Темекі шегушілердің жақтарының төменгі бөлігінің өзгеріске ұшырауынан, олардың темекіні ауыр мүштік қолданып шеккендіктері байқалады. Шыны үрлеуші мен кернейшілер тістерінің ерекше зақымданғандығын байқауға болады.

Бас сүйек бойынша, сондай-ақ суреті салынған портрет жасалуы мүмкін. Егер мәйіттің өмір сүрген кездегі суреті болса, сол суретпен бас сүйекті салыстыра отырып, «бас-сүйек» - суретке түсірілген адамға қатыстылығы жөнінде нақты қорытындыға келуге болады.

Ауызша суреттеуді тәжірибеде дұрыс әрі нәтижелі қолдану үшін міндетті түрде:

1. Адамның басының, бетінің және денесінің жеке бөлшектерінің, сондай-ақ киімінің, аяқ киімінің, күнделікті өзімен бірге алып жүретін заттарының дұрыс атауын білу;

2. Адамды сыртқы бейне белгілері бойынша ауызша суреттеу жүйесіне сәйкес сипаттау тәртібі мен кезектілігін сақтау;

3. Нақты іздеген тұлғаны басқа адамдар арасынан ажыратуға мүмкіндік беретін сыртқы белгілердің барынша ерекшеленген белгілерін іріктей білу қажет [5].

Қазіргі таңда криминалистикалық қызметті ақпараттық-анықтамалық қамтамасыз ету барысына электронды-есептегіш техникалық тіркеу жүйесін енгізу арқылы, құқықбұзушылықпен күресуді жүзеге асыратын қылмыстардың ашылуына қатысты тиімді көрсеткіштердің бірі ретінде ерекше құрал ретінде ААІЖ (АИПС) автоматтадырылған ақпараттық-іздеу жүйесін атап кетумізге болады. Заманауй техникалық құралдардың даму қарқынында қылмыскерлерді іздестіру мақсатында казіргі кезде әмбебап және мамандандырылған автоматтық жүйелер қолдануда.

ААІЖ (АИПС) мамандандырылған автоматтық жүйелерге:

ААІЖ (АИПС) «Автоіздеу» - ұрланған, айдап алып кеткен, ұсталынған және иесі жок барлық автокөліктік құралдар туралы ақпараттарды толығымен қамтиды

ААІЖ (АИПС) «Қару» - жоғалған, ұрланған және қолдан жасалынғаны анықталған кесілген ату құралдары сонымен қатар, жеңіл атыс карулар гранаметтер, (стволдық және реактивтік) артиллериялық жүйелер туралы автоматтадырылған есепті қаматамасыз етеді

ААІЖ (АИПС) «Антивариат» - тарихи, шығармашылық немесе ғылыми (археологиялық қазбалар, көне заттар, тарихи мүсіндер, шығармашылық тұндыларжәне қосалқы шығармаларды және т.б.) құндылықты құрайтыны анықталған заттар және ұрланған бойынша автоматтандылған есеп жүргізіледі

ААІЖ (АИПС) «Таныту» - хабар-ошақсыз жоғалып кеткен, танылмаған мәйттер, аты-жөні белгісіз балалар мен аурулаға қатысты тұлғалар туралы ақпараттарды орталықтандырылған жинақтауды қаматамыз етеді.

Қазіргі таңда компютерлік инновациялық жүйелердің дамуын ескере отырып, жаһандандыру тенденцияларына қатысты ААІЖ (АИПС) тағыда жаңа түрлерімен толықтырылуда. Оларға тоқталып кеткен жөн болар. Биометирялық теңестіру (идентификация) инновациялық технологиялардың бірі ПАПИЛОН тоқталуды жөн көрдік.

ПАПИЛОН 1991 жылы Ресей облысында Миасс Челябин каласында құрылып ең алғаш биотермика-лық (дактилоскопиялық) жүйені қалаушылардың бірі болған. Қысқа мерзімнің көлемінде инновациялық IT – бағдарламалардың даму бағыттын ескере отырып, Ресей мемлекеттінде автоматтандырылған криминалистикалық дактилоскопиялық ақпараттық жүйе АДИС Папилон және бояусыз электрондық дактилоскопиялық Папилон «Живой сканер» жүйесі құрылған болатын [6].

2001 жылы инновациялық технологияға сәйкес, Папилон «Фильтр» жедел тексеретін технологияның бірі деп айтумызға болады. Ол тек кримиалистикалық ақпараттық АДИС қылмыстардың ашылуын немесе алын алуын нақты жағдайға байланысты дактилоскопиялық тексерісті өткізу қана емесе сонымен қатар, Папилон технологияларын биометриялық азаматтық бағытта қауіпсіздік жүйесінде қолдануға болады. Папилон «Фильтр» жүйесінде жұмыс жасау толық автоматтандылыған жүйеге ауытырылды онда, айта кететін бір жағдай бұл жүйемен жұмысты жасау үшін қызметкерлерге ешқандай арайы дактилоскопиялық дайындықтты талап етпейтіндігінде. Папилон инновациялық технологияға сәйкес,

өзіндік тиімді жолдарын ұсыну арқылы тек ресей ғана емес, соныме қатар өзге де елдерде тиімді қолданылып қылмыстардың ашылуына ерекше ыпал еткендігіне 22 елде қолданылғаны дәлел деумізге болады олардың қатарына біздің еліміз Қазақстан Республикасыда жатқызылады.

Атап айтқанда келесі елдерде: Албания, Нигерия, Қазақстан, Мнголия, Бангладеш, Туркменістан. Өзбекістан жәнс т.б. мемлекеттерде Папилон технологиясының база негізінде құқық қорғау оргадарынын ұлттық АДИС құрылып даму бағыттарын ұстануда.

ПАПИЛОН келесідей қызмет түрін жүзеге асырады: жеке тұлғалардың көздерінің құрлысы бойынша биометриялық идентифиация арқылы жүйелеуді; сыртқы келбеті бойынша суреттеудің идентифиация арқылы жүйелеуді; атылған қару және оқ дәрі атыс қаруларын идентифиациялау арқылы жүйелеуді: сарапшы-криминалистерді ауқымды бағытта жұмыс жасауын автоматтандыру жүйесі; биометриялык құжаттарды құру және бақылауға арналған модулдер; жеке тұлғаны ID карталары және биометриялық белгілері бойынша верификациялаудың жұмыс уақытын есепке алу және басқару мен бақылаудын рұқсаттылығын жүйелендіру; видеобайқау жүйесі;

Мамандандырылған құрал саймандар: дактилоскопиялық сканер, көз айнасын сканері, оқ дәрі жәнс гильзалардың үстінгі қабатында қалған сызбаларды енгізу арөқылы балистикалық сканері, жоғары сапалы сандық камералар және видеоенгізудің жүйесі [7].

Адамды сыртқы бейне белгісі бойынша идентификациялау әртүрлі формада жүзеге асырылуы мүмкін. Бұл термин тану процесінде қолданылады. Ол қылмыстық іс жүргізу заңының талаптарына сәйкес жүргізіліп, оның қорытындысы қылмыстық іс бойынша дәлелдеме ретінде қолданылуы мүмкін. Теңдестірудің екінші формасы – адамды сыртқы бейнесі бойынша сараптық идентификациялау. Үшінші формасы – адамды жедел-іздестіру мақсатында танытуға көрсету.

Объектілерді тану үшін көрсетер алдында тергеуші біраз дайындық жұмыстарын жүргізу керек. Осы жұмыстардың ұқыпты, мұқият жүргізілуіне бұл тергеу әрекетінің сапасы, нәтижелілігі, қорытындысынын объективтігі тікелей байланысты.

Жоғарыда айтылғандай, объектілерді тану үшін көрсетудің керектігі бұдан бұрын куәден, жәбірленушіден, не айыпкерден алынған жауаптарынан туындайды. Сондықтан бұл тергеу әрекетін өткізу қажеттігін, оны өткізу мүмкіндігін шешер алдында тергеуші осы адамдардың объектіні қандай жағдайда көргендігі, оның сол объектіні қандай жеке белгілері, ерекшелігі бойынша тани алатындығы жөнінде жауап алады [8].

Бұдан соң бұл тергеу әрекетін қашан және қай жерде өткізу керектігін, өткізетін жерін, уақытын тағайындайды. Бұл мәселелерді шешуде тергеушінің объектіні тануға неғұрлым тезірек көрсету керектігін қатаң ескертуі тиіс. Өйткені уақыт өткен сайын куәнің (жәбірленушінің) ойында көрген объектінің бейнесі, белгілері ұмытылып, көмескіленуі мүмкін. Сонымен бірге бұл жұмысты асығыс өткізуге де болмайды. Себебі дайындық кезіндегі асығыстық тергеу әрекетінің сапасына керісінше әсер етеді.

1. *Джакишев Е.Г. Проблемысовершенствованиякриминалистических приемов и средств борьбы с хищениями и иными корыстными преступлениями в сфере экономики. Дис. доктора юр.наук. – Алматы, 1994. - 323 с*
2. *Зуйков Г.Г. Поиск по признакам способов совершения преступлений. -М.: ВШ МВД ССР, 1970. - 190 с.*
3. *Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспектива от теории и практики. - М.: Юрид. лит., 1988. - 304 с.*
4. *Герасимов И.Ф., Драпкин Л.Я.. Криминалистика Учебник для вузов. -М.: Высшая школа, 1994. - 672 с.*
5. *Жәкішев Е.Г., Исаев Ә.А., Найманова Г.Х., Тапалова Р.Б., Темірболат Н.С.Криминалистика: Оқулык. - Алматы: Қазақ университет, 2005. - 396 б.*
6. *Зудилкин В.Я., Шмаков В.Л. О внедрении АДИС «Папилон» в органах внутренних дел Челябинской области//Экспертная практика.1993.№3.-С. 23*
7. *Паршин И.Н. К вопросу об использовании аппаратами уголовного розыска вневедственных учетов// Информационный бюллетень ГИЦ МВД России. 1996. №28. - С. 28-34.*
8. *Аверьянова Т.В. Криминалистика Учебник для вузов. - М.: Юрид. Лит., 1976. - 184 с.*